

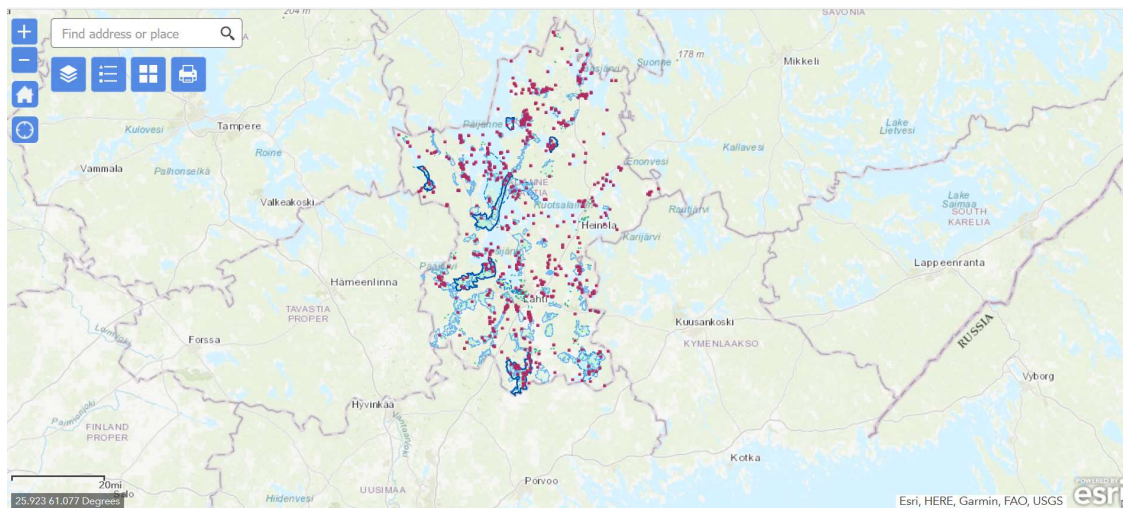
Selvitys matkailukäytössä olevista kulttuuriperintökohteista (muut kuin Metsähallituksen alueet)

Tämä selvitys on toteutettu osana Luontokohteiden kulttuuriperintö eläväksi -hanketta. Selvityksen tarkoitus on koota tausta-aineistoksi perustiedot matkailukäytössä olevista kulttuuriperintökohteista Kanta- ja Päijät-Hämeessä. Selvitys kohdistuu muille kuin Metsähallituksen hallinnoimille alueille.

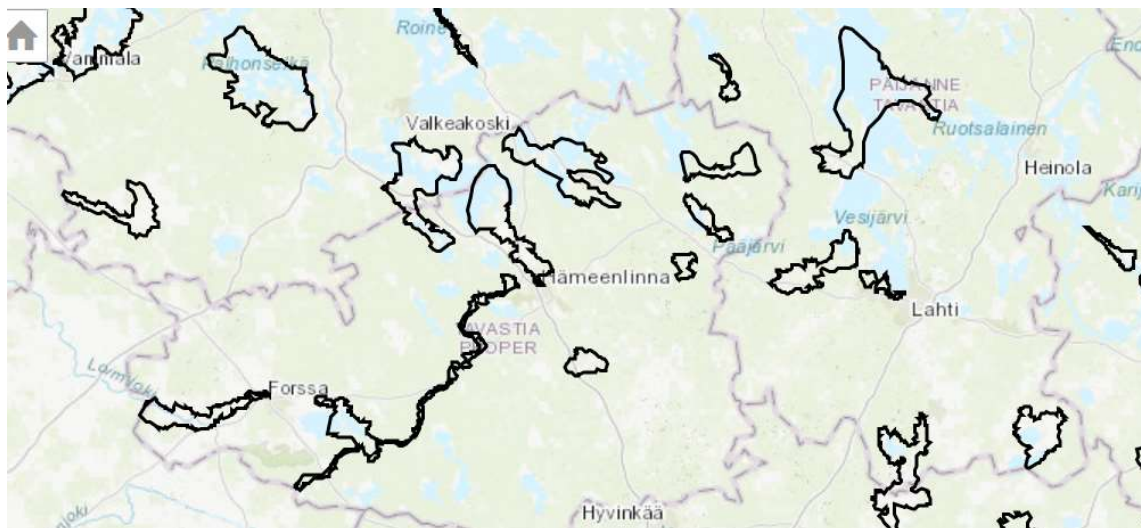
Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan kulttuuria sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta ilmentävää ympäristöä. Kulttuuriympäristö muovautuu ihmisen toiminnan vaikutuksesta. Kulttuuriperintö on osa kulttuuriympäristöä, ja sillä viitataan yhteisiin menneisyydestä säilyneisiin aineellisiin ja aineettomiin kulttuurin ilmentymiin. Luontokohteiden kulttuuriperintö voi olla esimerkiksi maa- ja kivikumpuja, kivrakennelmia ja kiveyksiä, vanhoja hautoja ja kalmistoja, kalliomaalauksia, kuppikiviä, uhrilähteitä tai perinnemaisemia perinnetaitoineen. Kulttuurimatkailulla tarkoitetaan matkailutuotteiden ja -palveluiden tuottamista alueellisia ja paikallisia kulttuurin voimavaroja arvostaen liiketoiminnallisin perustein. Tavoitteena kulttuurimatkailussa on luoda elämyksiä ja mahdollisuuksia tutustua kulttuuriperintöön, oppia niistä tai osallistua niihin. Kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristöt, kuten kulttuurireitit, kädentaidot, elävä perintö ja kulttuurimaisemat, ovat yksi osa kulttuurimatkailua. (Visit Finland 2021.)

Päijät- ja Kanta-Hämeen alueella tunnetuimpia luontoa ja kulttuuriperintöä yhdistäviä matkakohteita ovat Liesjärven, Päijänteen ja Torronsuon kansallispuistot sekä Evon ja Taruksen retkeilyalueet, jotka Tarusta lukuun ottamatta ovat Metsähallituksen alueita. Päijät- ja Kanta-Hämeen luontokohteille yhteisiä kulttuuriperintöön liittyviä teemoja ovat esimerkiksi maa- ja metsätalouden perinteet sekä kalastus ja metsästys. Tunnetuimpien matkailukohteiden ohella alueella on useita pienempiä retkeilykohteita ja -reittejä sekä muita matkailun näkökulmasta tuntemattomampia kulttuuriympäristöjä. (Tommola 2021.)

Selvitystä varten käytiin läpi alueen kuntien matkailusivut, [Visit Häme](#), [Visit Forssa Region](#), [Visit Lohti](#) ja [Visit Päijänne](#) -sivut sekä [Päijät- ja Kanta-Hämeen wikit](#) ja [Wiki Monuments-sivusto](#). Lisäksi tutustuttiin aiempien aiheeseen liittyvien hankkeiden materiaaleihin ja muutamiin matkailukirjoihin kuten Suomen upeimmat muinaiskohteet (Kesäläinen 2021) ja Suomen luonnon pyhät paikat (Kejonen & Kesäläinen 2017). Kulttuuriperinnön näkökulmasta tutustuttiin Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet Kanta-Hämeessä, [Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt \(pdf\)](#) sekä Kulttuuriympäristöjen Häme -Hämeen alueellinen kulttuuriympäristöohjelmaan 2007-2013, [Salpaussekä Geopark -kohdeoppaaseen \(pdf\)](#) (Salpaussekä Geopark nousi UNESCO Global Geopark -kohteeksi 13.4.2022) sekä [Päijät-Hämeen liiton kulttuuriperinnön kokoavaan karttapalveluun](#) ja Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet -karttapalveluun.

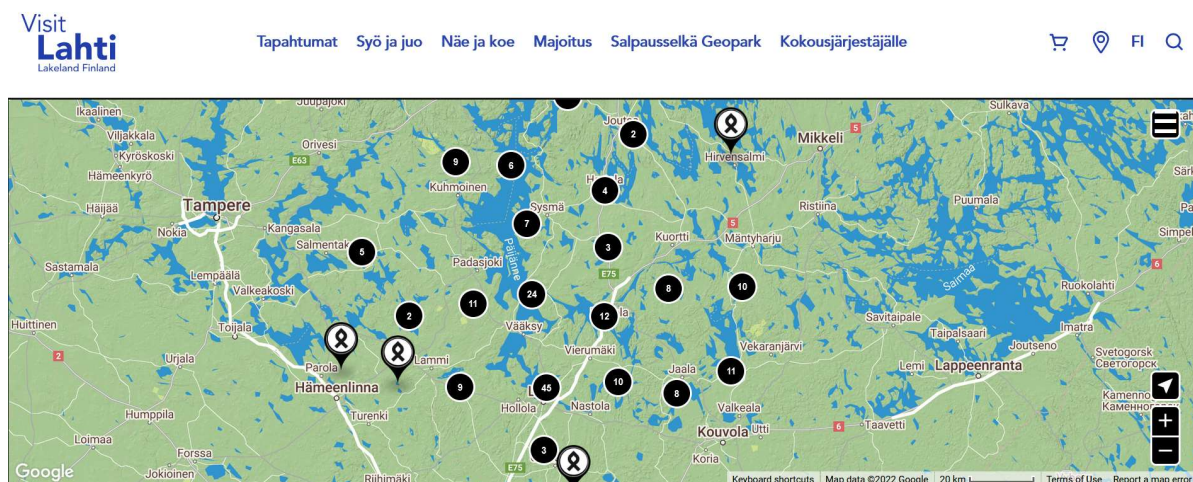

Muinaisjäännökset ja maisemat Pääjärvi-Hämeessä (Pääjärvi-Hämeen liitto 2022).

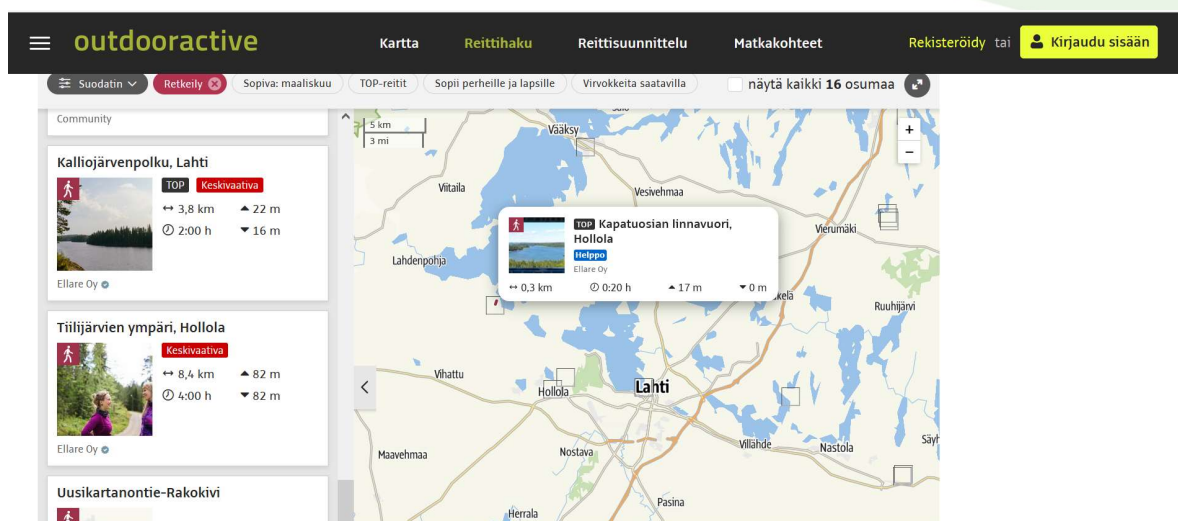

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet Pääjärvi- ja Kanta-Hämeessä (Syke 2021).

Päijät-Häme (Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Iitti, Kärkölä, Lahti, Orimattila, Padasjoki, Sysmä)

Päijät-Hämeen luontokohteita Visit Lahti Matkailukartalla (Visit Lahti 2022).

Päijät-Hämeen retkeilyreittejä Outdooractivessa (Outdooractive 2022a).

Asikkalan (2022) luontomatkailukohteista osa sijaitsee Metsähallituksen alueilla: Aurinko-Ilves -retkeilyreitti vie Evon retkeilyalueelle ja Pulkkilanharjun luontopolku kulkee osittain Päijänteen kansallispuistossa, joka on myös osa Etelä-Päijänteen kulttuuri ja harjusaarimaisemia. [Linkki Visit Päijänteen nettisivuilla olevaan Pulkkilanharjun luontopolun esittelyyn.](#) Asikkalan jääkausiella voi tutustua Päijänteen luonnon ja maiseman syntyyn. [Linkki Asikkalan jääkausiin esittely pdf:ään.](#) Asikkalan Kalkkisten kylässä kulkee Kalkkisten maisema- ja kulttuuripolku. [Linkki Kalkkisten maisema- ja kulttuuripolun esittely pdf:ään.](#) Asikkalan Vanha Vääksy ja Vääksyn kanavamiljöö on tunnettu matkailukohde. Vanhaan Vääksyyn

voi tutustua [GoLocal.fi-virtuaalioppaan](#) avulla, josta löytyy myös teemoitettuja reittejä kuten kalastushistoriapolku. Asikkalasta löytyy lisäksi useita kulttuuriperintökohteita, jotka eivät ole matkailukäytössä. [Linkki Wikipedia nettisivulle, jossa listattuna Asikkalan kulttuuriperintökohteita.](#) Lisäksi Asikkalassa on useita luontopolkuja, joihin ei liity merkittäviä kulttuuriperintökohteita, kuten Aurinkovuori.

Hartolassa (2022) Kuninkaanpolku on keskeisin luontoa ja kulttuuria yhdistävä matkailukohde, jonka varrelta löytyy mm. kuppikiviä. Reitin voi aloittaa esimerkiksi Itä-Hämeen museolta. Toinen luontokulttuurireitti kunnassa on Tainionvirran melontareitti, joka kulkee Hartolasta Sysmään. [Linkki Visit Päijänteen Eteläisen Päijänteen helmiä -pdf:ään, jossa on esittely Tainionvirran melontareitistä.](#) Melontareitin alkupäässä kulkee Itä-Hämeen opistolta lähtevä Ekonpolku, jonka varrelta löytyy mm. kuppikivi. [Linkki Itä-Hämeen opistojen nettisivuilla olevaan Ekonpolun esittelyyn.](#) Reitit on kuvattu Outdooractive-sivustolle. Hartolassa on otettu käyttöön Glopas appi, ääniopastussovellus, joka opastaa ja antaa lisätietoja matkailukohteista. Hartolassa toimii myös [Harjun perinnemaisematila](#), joka on perinneympäristöjen hoitoon erikoistunut maatila ja järjestää tilauksesta kasviretkiä ja esittelykierroksia.

Hollolassa (2022) on useita retkeilyreittejä ja luontokohteita, joissa osassa yhdistyy myös kulttuuriperintö. Tiirismaan kierroksen varrella on Pirunpesä, joka on myös Salpausselkä Geopark -kohde. Tiirismaan Tiirismäki on muinaisjäännöksen alue ja Tiirismaa kuuluu valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin. Kapatuorian luontopolun varrelta löytyy Kapatuorian muinaislinna, Hollolan kotiseutumuseo ja keskiaikainen kirkkokuori. Luontopolku kulkee Hollolan kirkonseudulla, joka kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Hollolan maisema-alueeseen. Luontopolku on myös Salpausselkä Geopark -kohde. Lisäksi Hollolassa on Hämeenkosken historialliset kävelyreitit -reittikokonaisuus, joka löytyy Citynomadi-palvelusta. Reitti koostuu Huljalan kylän, Kirkonkylänkierroksesta ja Uusi-Pätilän kierroksesta. Seitsemän kylän kierros kiertää maakunnallisesti ja valtakunnallisesti arvokkaassa kulttuuriympäristössä ja reitillä sijaitsee myös Salpausselkä Geopark -kohde, Harmiokallio. [Linkki Seitsemän kylän kierroksen esite pdf:ään.](#) Muita kulttuuriperintöä ja luontoa yhdistäviä matkailukohteita ovat Hämeenkosken kotiseutumuseo ja Pyhän Laurin keskiaikaisen kirkon rauniot. Kirkko-ailanmäen kalmisto on yksi maan merkittävistä kalmistolöydöistä ja siihen voi tutustua muistomerkillä. Kalmisto sijaitsee yksityisalueella. Yksityisalueella sijaitsee myös Salpausselkä Geopark -kohde, Huljalan Helveti, Helvetinrotko eli laakso, johon voi tutustua tarkemmin Tupalan tilan kautta. Hollolan Kotiseutuyhdistys ry on tuottanut [Hollolain reppu -virtuaalisen museokierroksen](#), joka esittelee Hollolan talomuseon historiaa sekä perinnetöitä. Lisäksi Hollolassa on useita ei-matkailukäytössä olevia kulttuuriperintökohteita. Hännysaaren luontopolku ja kiinteä muinaisjäännös, mahdollinen lapinraunio, on retkeilykohde, mutta ei näkyvästi esillä matkailussa.

Iitin (2022) luontokohteista löytyy myös kulttuuriperintöä kuten Hiidensaaressa sijaitseva Hiidenvuori, joka on luonnon muovaama linnavuori ja Salpausselkä

Geopark-kohde, alue on valtakunnallisesti merkittävä maisema-alue. Hiidenvuorella järjestetään litin Musiikkijuhlien yhteydessä yökonsertti. Haukkaselän muinaismaisema-alueella on lisäksi kolme kivistä kalliomaalausta. Luontopoluista Karralan luontoreitin varrella on Karralan kotiseututalo ja Salpausselkä Geoparkin Juustopolku, vanha markkinareitti, kulkee litin Vuolenkosken kylään. litin kotiseutumuseo esittelee talonpoikaissäineistöä. litistä on löydetty hautakalmistoja, kiviröykkiöhautoja ja uhrikiviä, joista parhaiten tunnetaan Perheniemen ja Tapolan uhrikivet. litin kirkonkylä on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ja litistä löytyy myös Kimolan kulttuurimaisema, jonka erityispiirre on uittokanava. Kimolan kanavan luontopolku kulkee Kouvolan puolella. [Linkki Kimolan nettisivuille olevaan Kimolan kanavan luontopolun esittelyyn.](#)

Kärkölen keskeisin luontomatkailukohde on Huovilan puisto, joka on englantilaistyylinen maisemapuisto. Alueella on kotiseutumuseo sekä Hiidenmäen luontopolku, joka on osa Salpausselän harjumuodostelmaa ja maisemallisesti arvokas kohde. (Huovilan puisto 2022.)

Padasjoella (2022) on kaksi merkittävää luontokohdetta; osa Metsähallituksen hallinnoimista Evon retkeilyalueesta (Päijänne-Ilves-yhdyspolku) ja Päijänteen kansallispuistosta sijaitsevat Padasjoella. Padasjoelta löytyy kotiseutumuseo, myllyn ja sahan historiaa esittelevä Palsan myllymuseo, sekä Sepönmäki eli kyläseppänsuojeltu museoalue, josta lähtee Toritun luontopolku. [Linkki Toritun luontopolun pdf. karttaan.](#) Toritun luontopolun varrella on Mäkituvan perinnemaisema ja Rahtuorin kivi. Salpausselkä Geopark -kohteena Padasjoella on Kullasvuoren luontopolku ja ulkoilualue, johon ei ainakaan näkyvästi liity kulttuuriperintöä. [Linkki Visit Lahden nettisivuille olevaan Kullasvuoren ulkoilualueen esittelyyn.](#) Padasjoen kirkonkylän kulttuurikierros löytyy [Citynomadi-palvelusta](#), mutta se ei sisällä varsinaisia luontokohteita. Padasjoelle ollaan kehittämässä Aarni-luontokeskusta. [Linkki Aarni-luontokeskuksen esiselitys- ja konseptointihankkeen projektisivuille.](#)

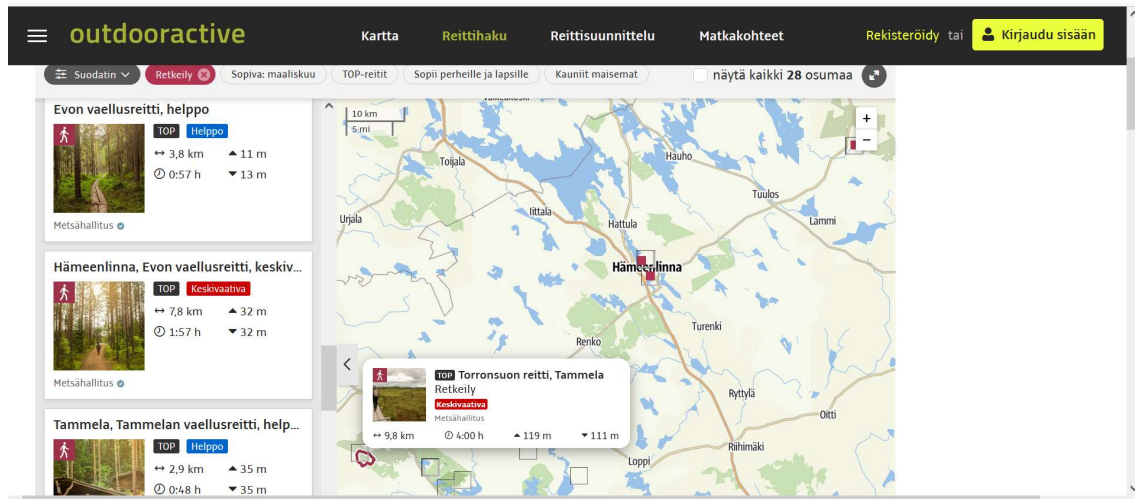
Sysmässä (2022) on kolme Salpausselkä Geopark -kohdetta: Onkiniemen Liikkuva kivi, Kammiovuori ja osin Sysmän alueella sijaitseva Päijänteen kansallispuisto. Metsähallituksen Kammiovuori ja osa Päijänteen kansallispuistosta (Päijätsalon saari) ovat Sysmän keskeisiä luontomatkailukohteita. Pyhän Olavin rantareitti yhdistää Sysmän kulttuuriperintökohteita toisiinsa, sen varrelta löytyvät Pyhän Olavin kirkon lisäksi kuppikivet, rautakautinen kalmisto ja surmakivi. [Linkki Sysmän nettisivuille olevaan Pyhän Olavin rantareitin esittelyyn.](#) Reitti kulkee Ohrasaaren ohitse. Muita kulttuurireittejä ovat Sysmän Akan matkassa - arkeologiaa, historiaa, kartanoita, herkkuja, uutuuksia -ryhmäretki sekä Kuppikivikierros hopea-aarten jäljillä. Kuppikivet on tuoteistettu kuppikivikoruiksi. Nähtävyytenä Sysmässä on myös Päijänteen erakon mökki Metsähallituksen alueella Koreakoivun saarella, johon voi tutustua omatoimisesti tai risteilyllä. Lisäksi Sysmästä löytyy useita kartanokohteita, jotka ovat pääasiassa yksityiskäytössä. Hartolasta lähtevä Tainionvirran melontareitti päättyy Sysmään.

Heinolassa (2022) on tuotteistettu kotiseutupaketteja, joissa yhdistyy esimerkiksi tarinallinen opastus vanhalla Heinolan hautausmaalla ja ruokailu. Heinolan kaupunkipuisto yhdistää kulttuuriperintöä ja luontoa, alueelta löytyy Sepänniemen linnoitus ja kirkonkylän kulttuurimaisema. Keskiössä on kuitenkin rakennettu kulttuuriympäristö. Heinolan Vierumäen urheiluopisto on tunnettu matkailukohde, jonka palveluissa tällä hetkellä korostuvat luontoliikunta ja hyvinvointi kulttuuriperinnön sijaan. Salpausselkä Geopark -kohteita ja Metsähallituksen alueita Heinolassa on Paistjärven suojelualue, josta löytyy luonnonnähtävyytenä Pirunkirkko. Heinolassa on myös ei-matkailukäytössä olevia kulttuuriperintökohteita.

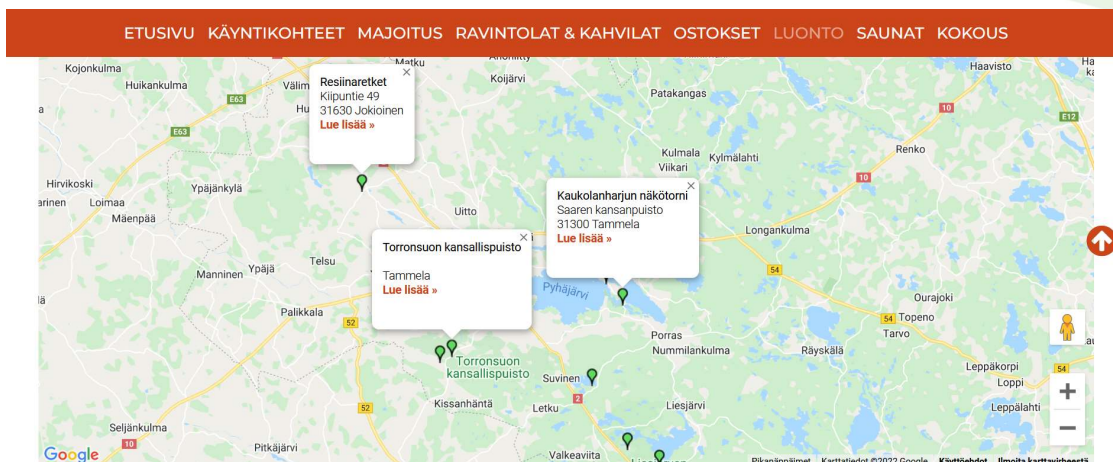
Orimattilassa (2022) luonto ja kulttuuri yhdistyvät Tönnönkosken sillassa ja myllypaikassa, joka on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Tönnönkoski kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Porvoonjokilaakson viljelymaisemaan, joka ulottuu Porvoosta Orimattilaan. Mallusjoen vanhan metsän ja Mieliäissuon alueilla kulkee luontopolku. Artjärven kotiseutumuseo on Päijät-Hämeen vanhin kotiseutumuseo, Artjärveltä löytyy myös kotiseutupyöräilyreitti. Lisäksi kunnassa on Orimattilan kotiseutumuseo. Ei-matkailukäytössä olevia luontokulttuuriperintökohteita Orimattilasta löytyy esimerkiksi useiden kylien kulttuurimaisemat.

Lahdessa (2022) luonto ja kulttuuriperintö yhdistyvät keskeisimmin Salpausselkä Geopark-kokonaisuudessa, johon kuuluu kohteita ympäri Päijät-Hämettä. Salpausselkä Geopark on geologista luonnonperintöä ja joissain kohteissa kulttuuriperintö nousee selvemmin esiin, kuten Ristolan kivikautisessa asuinpaikassa/muinaismuistoalueella Lahden Jokimaalla. Lahti ei ole maaseutua, joten hankkeessa ei keskitytä Lahden kaupungin matkailukohteisiin. Lahden Nastolassa on Ruuhijärven kulttuuripolku, jonka varrelta löytyy muinaisjäännöksiä, ja rautakaudelta periytyvää kulttuurimaisemaa. [Linkki Visit Lahden nettisivuilla olevaan Ruuhijärven luontopolun esittelyyn.](#) Nastolassa sijaitsee myös kotiseutumuseo ja Lapakiston luonnonsuojelu- ja retkeilyalue.

Kanta-Häme (Forssa, Hattula, Hausjärvi, Humppila, Hämeenlinna, Janakkala, Jokioinen, Loppi, Riihimäki, Tammela, Ypäjä)

Kanta-Hämeen retkeilyreitit Outdooractivessa (Outdooractive 2022b).

Forssan alueen luontokohteita (Visit Forssa Region 2022).

Forssassa (2022) matkailukäytössä olevat luontokulttuuriperintökohteet ovat Forssan kehräämäalue (Fossan museo ja Luontomuseo), Museotila Hevossilta ja Forssan kansallinen kaupunkipuisto. Kulttuurihistoriallisesti arvokas Saaren kansanpuisto on Forssan kaupungin ja Tammelan kunnan omistuksessa. [Linkki Luontoon nettisivuilla olevaan Saaren kansanpuiston esittelyyn.](#) Matkailupalveluina tarjotaan esimerkiksi historiapainotteista tarinakövelyä kaupungin keskustassa, panimokierrosta ja opastettua patikointiretkeä läheisissä Liesjärven ja Torronsuon kansallispuistoissa (Metsähallituksen alueet).

Hattulassa (2022) keskeisin matkailukäytössä oleva luontokulttuuriperintökohde on Hämeen Härkätie (Hyrvälä, Kouvala, Parolannummi, Vuohiniemi). [Linkki Visit Hämeen nettisivuilla olevaan Hämeen härkätien esittelyyn](#). Lisäksi Hattula on yksi [Vanajaveden kulttuuri- ja historiapolku -vesiluontopolun](#) aloituspisteistä. Melontareitin varrella on rasteja Vanajaveden kulttuurihistoriaan liittyen. Hattulassa sijaitsee myös Tenholan linnavuori, joka on osa Hämeen muinaislinnaketjua. Hattulassa on kalastusperintöä esittelevä Tyrvännön järvikalastusmuseo. Matkailukäytössä olevassa [Retulansaassa](#) on perinnemaisemia ja Myllymäen muinaismuistoalue, josta löytyy useita kulttuuriperintökohteita kuten kuppikiviä, uhrilähde ja hautaröykkiöitä. VIKKE-sovelluksesta löytyy Hattulan kulttuuriin liittyviä tarinoita. [Linkki pdf. esittelyyn Hattulan tarinoista](#). Lepaan puutarha- ja viinitila on yksi Hattulan matkailukohteista, jossa järjestetään mm. historia- ja puistokierroksia. [Linkki Hamin nettisivuilla olevaan Lepaan puutarha- ja viinitilan esittelyyn](#). Hattulan Pyhän Ristin kirkon läheisyydessä sijaitsee Anttilan rautakautinen miekanhiontakivi ja rautakautinen röykkiökalmisto. [Linkki Hämewikin nettisivuilla olevaan Anttilan rautakautisen miekanhiontakiven esittelyyn](#).

Loppi (2022) kuuluu myös Hämeen Härkätiehen, jossa kohteina ovat Räyskälä (Poronpolku, joka osin Metsähallituksen), Salonkylä (Marskin maja, polttokenttäkalmisto), Tervalammin talo ja Vojakkala (valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö). Lisäksi Lopella on matkailukohteena Pikkupässi-pyöräilyreitti vanhalla rautatien ratalinjalla sekä Äijämäen muinaismuistoalue, johon voi tilata Joentaan kyläyhdistykseltä opastuksen. Kunnassa on myös kotiseutumuseo Lukkarin puustelli. Lopen alueella sijaitsevat Metsähallituksen hallinnoimat Komion luonnonsuojelualue sekä Melkuttimien suojelualue.

Tammela (2022) on niin ikään Hämeen Härkätien varrella, jossa luontoa ja kulttuuriperintöä yhdistävinä kohteina ovat Portaan kylä, Saaren kartano ja kansanpuisto (Kaukolanharjun näkötorni ja Albert Edelfeltin muistokivi), Saaren kylämuseo, Torron kylä (merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö) sekä Letkun kylä ja yksityiskäytössä oleva Kivilammin torppa. [Linkki Visit Forssa Regionin nettisivujen karttaan, jossa näkyy Tammelan matkailukohteet](#). Lisäksi Torajärven läheisyydessä sijaitsee matkailukohteenakin oleva Saarnakivi. Tammelassa sijaitsee Mustialan maatalousoppilaitos, joka on myös matkailukohde, jonka alueella järjestetään mm. markkina- ja perinnetapahtuma Hakkapeliitta. Tammelan kunta järjestää yhteistyössä Lounais-Hämeen oppaiden kanssa kulttuurikävelyjä eri teemoilla. [Linkki Tammelan kunnan Lähde kulttuurimatkalle Tammelaan! -nettisivuille](#). [Järviylängön Helmet -hankkeessa](#) kehitettiin Pyhiinvaellus keskiaikaisen Hämeen Härkätien maisemaan -matkailutuote, jota toteuttavat alueen yritykset yhteistyönä. Tammelassa sijaitsevat Metsähallituksen hallinnoimat Liesjärven ja Torronsuon kansallispuistot.

Jokioisten (2022) luontomatkailukohteita ovat maataloutta ja luonnonvarojen tutkimusta esittelevä Elonkierto -puisto, Wendlan puutarha, suomalaisia hedelmiä ja marjakasveja esittelevä Ferrarian rinne sekä Jokioisten kartanopuisto polkuineen. Museorautatie on Jokioisten tärkeä kulttuuriperintökohde.

Ypöjällä (2022) kulttuurimatkailukohteita ovat Kotiseutu- ja hevosurheilumuseo, jota ympäröi Loimijokilaakson kulttuurimaisema. Loimijoella kulkee melontareitti. [Linkki Visit Ypöjä -nettisivuille.](#)

Hausjärvellä (2022) on useita kulttuuriperintökohteita, joista matkailukäytössä ovat kotiseutumuseo ja kotiseututalo Koskela sekä nähtävyytenä myös maalaismaisemassa sijaitseva Hausjärven kirkko.

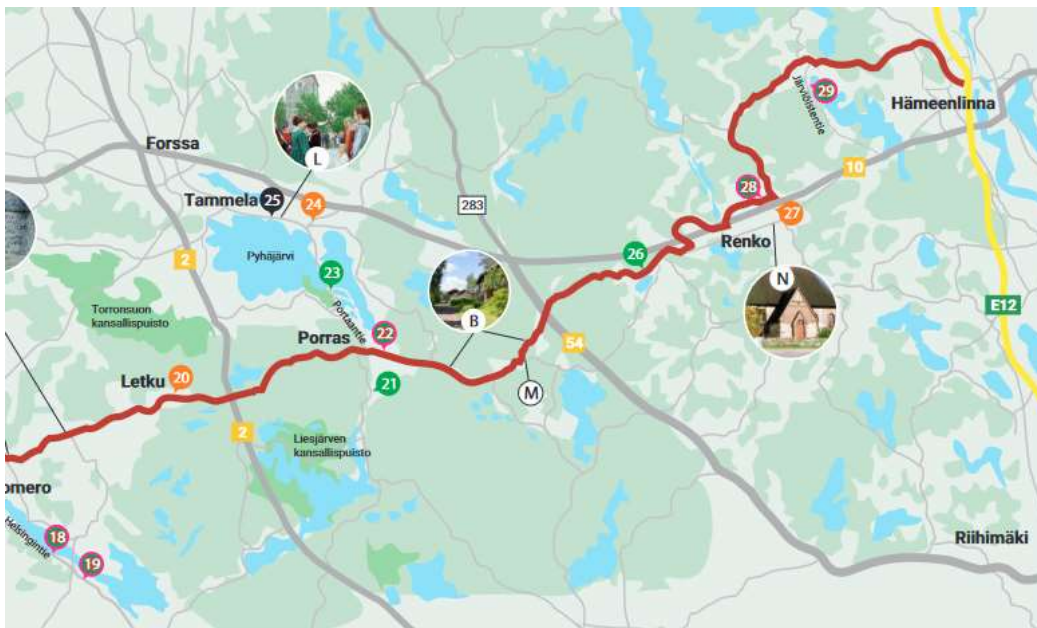
Humppilassa (2022) luontoa ja kulttuuriperintöä yhdistävistä kohteista matkailukäytössä on Kauppilan perinnetila. Muita kulttuurikohteita kunnassa on Talvisen työläismökki sekä Jokioisten museorautatie (Humppilan asema) sekä Urpolan kartano, joka yhdistää luontoa ja kulttuuria esimerkiksi viikinkisaunassa, kädentaitajien kauppakujalla sekä viikinkikisoissa. [Linkki Humppilan nettisivuille olevaan Näkemistä ja tekemistä -sivulle.](#)

Janakkalassa (2022) keskeisin matkailukohde on Laurinmäen luonto- ja kulttuurialue, joka koostuu Laurinmäen torpparimuseosta ja Laurinlähde -uhrilähteestä, uhrilehdosta ja polttokenttäkalmistosta, joihin voi tutustua luontopolkuja kiertämällä. [Linkki Janakkalan nettisivuille olevaan Laurinmäen esittelyyn.](#) Lisäksi matkailukohteina on Räikälän kieväri, entinen kestikieväri ja majatalo. Laurinmäkeen tarinoineen voi tutustua lisättyä todellisuutta hyödyntävällä Janakkala-AR-sovelluksella sekä VIKKE-sovelluksesta löytyy alueeseen liittyviä tarinoita. Janakkalan kylään voi tutustua Citynomadi-palvelun Itä-Janakkalan maisematarinat -mobiilireitin avulla. [Linkki pdf. esittelyyn Itä-Janakkalan maisematarinoista.](#) Janakkalassa on myös Unikonlinna, joka on yksi Hämeen linnavuorista. [Linkki Retkipaikka nettisivuille olevaan Unikonlinnan esittelyyn.](#) Unikonlinnasta ei kuitenkaan löydy tietoa matkailusivustoilta eikä sinne mene selkeitä opasteita. Lisäksi Janakkalassa on Hakoisten linnavuori, joka ei ole matkailukäytössä, sillä alue on yksityisomistuksessa.

Riihimäellä (2022) sijaitsee suomalaista erä- ja metsästyshistoriaa esittelevä [Metsästysmuseum](#), joka ei kuitenkaan itsessään ole luontokohde. Riihimäellä on luontopolkuja (ei kulttuurikohteita) sekä kaupunkikulttuurikohteina Rautatienpuisto ja lasitehtaan hyttikortteli.

Hämeenlinnassa (2022) on useita matkailukäytössä olevia luontoon liittyviä kulttuuriperintökohteita: Vanajaveden laakso (yksi Suomen kansallismaisemista), Tenholan linnavuori, Hauhon reitin kulttuurimaisemat, Lammin kulttuurimaisema (mm. Lammin keskiaikainen kivikirkko sekä Untulanharjua kiertävä luontopolku), muinaislinna Mantereen linnavuori, Aarrehaudan kansi -kuppikivi Salomöntiellä Vanajassa, Vanajan harmaakivikirkko, jonka lähellä on Mantereen linnavuori, rautakautisia kalmistoja sekä uhrikiviä. [Linkki Hämeen nettisivuille, jossa on kuvaus Digitrail luonto-oppaasta,](#) Aulangon luonnonsuojelualue (Metsähallitus), kansallinen kaupunkipuisto ja Sibeliuksen Metsän luonnonsuojelualue (Hämeenlinnan kaupunki), Hämeen Härkätie (Hämeen linna). Alueen kulttuurikohteita on tarinallistettu matkailun tueksi. [Linkki Vikke - Virtuaalinen Kulttuurimatkailu Kanta-Hämeessä -projektisivuille.](#) Hämeenlinnan Kalvolassa on Kalvolan Könnölänmäen muinaisjäänös, johon voi tutustua osana litalan

kulttuurikierrosta. [Linkki Google Maps -karttapalveluun, jossa kartta sekä esittely litalan kulttuurikierroksesta.](#) Kalvolasta löytyy myös Pahnainmäen muinaiskalmisto sekä Peltokutilan polttokalmisto, joista ei kuitenkaan löydy tietoa matkailun näkökulmasta, lähteissä mainittua Kalvolan historiakohteet-esitettä ei löydy netistä. Luontoa ja kulttuuriperintöä yhdistävä Kalvolan kirkkopolku on kuvattu Citynomadi -palveluun mobiilireittinä. [Linkki Citynomadi -palveluun, josta löytyy Kalvolan kirkkopolun esittely ja kartta.](#) Hämeenlinnan Rengossa, Härkätien varrella, sijaitsee Palsankallion rajakivi, joka on arkeologinen kulttuuriperintökohde. Hämeenlinnan Tuuloksen pitäjästä löytyy Laurinkallion linnavuori, jonne pääsee retkeilyreittiä pitkin. [Linkki Hämewiki -nettisivun Tuuloksen esittelyyn.](#) Tuuloksesta löytyy myös Linnakallion muinaislinna ja Toivonniemen rautakautinen kalmisto. Hämeenlinnan kaupungin keskusta-alueet eivät kuulu hankkeen alueeseen, sillä hankkeen toiminta keskittyy maaseudulle.

Hämeen Härkätien kohteita Kanta-Hämeessä (Härkätie 2022).

Selvityksen ulkopuolella ovat [Metsähallituksen keskeiset matkailukäytössä olevat luontokohteet](#) Päijät- ja Kanta-Hämeessä:

Päijät-Hämeessä:

- Paistjärven suojelualue
- Evon retkeilyalue
- Päijänteen kansallispuisto

Kanta-Hämeessä:

- Liesjärven ja Torronsuon kansallispuistot
- Evon retkeilyalue
- Aulangon luonnonsuojelualue
- Komion luonnonsuojelualue
- Melkuttimet

Lähdeluettelo:

Asikkala. 2022. Matkailu ja tapahtumat. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa <https://asikkala.fi/matkailu-ja-tapahtumat/>

Forssan kaupunki. 2022. Matkailijan Forssa. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.forssa.fi/vapaa-aika-ja-matkailu/matkailu-788062606/>

Hattula. 2022. Matkailu ja vapaa-aika. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.hattula.fi/palvelut/matkailu-ja-vapaa-aika/>

Hollola. 2022. Visit Hollola. Viitattu 30.6.2022. Saatavissa <https://www.hollola.fi/visit-hollola>

Huovilan puisto. 2022. Huovilan puisto etusivu. Viitattu 30.6.2022. Saatavissa <https://www.huovilanpuisto.fi/>

Härkätie. 2022. Hämeen Härkätien palvelut kartalla. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa <https://www.harkatie.com/palvelut>

Iitti. 2022. Visit Iitti. Viitattu 30.6.2022. Saatavissa <https://www.iitti.fi/visitiitti>

Janakkala. 2022. Matkailu. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.janakkala.fi/palvelut/matkailu/>

Jokioinen. 2022. Tutustumiskohteita. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.jokioinen.fi/matkailu/tutustumiskohteita/>

Kejonen, A. & Kesäläinen, T. 2017. Suomen luonnon pyhät paikat. Salakirjat.

Kesäläinen, T. 2021. Suomen upeimmat muinaiskohteet. Karttakeskus.

Loppi. 2022. Vapaa-aika ja matkailu. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.loppi.fi/vapaa-aika-ja-matkailu/>

Outdooractive. 2022. Reittihaku – Päijät-Häme. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa <https://www.outdooractive.com/fi/routes/#area=23675480&bm=osm%3Asummer&cat=Retkeily&filter=r-fullyTranslatedLangus-fi,r-onlyOpened,-sb-sortedBy->

[0&wt=P%C3%A4ij%C3%A4t-H%C3%A4me%20\(Suomi\)%0A23675480&zc=8,25.85821,61.24151](#)

Outdooractive. 2022. Reittihaku – Kanta-Häme. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa [https://www.outdooractive.com/fi/routes/#area=23675476&bm=osm%3Asummer&cat=Retkeily&filter=r-fullyTranslatedLangus-fi,r-onlyOpened-.sb-sortedBy-0&wt=Kanta-H%C3%A4me%20\(Suomi\)%0A23675476&zc=8,24.36056,60.94103](https://www.outdooractive.com/fi/routes/#area=23675476&bm=osm%3Asummer&cat=Retkeily&filter=r-fullyTranslatedLangus-fi,r-onlyOpened-.sb-sortedBy-0&wt=Kanta-H%C3%A4me%20(Suomi)%0A23675476&zc=8,24.36056,60.94103)

Padasjoki. 2022. Matkailu. Viitattu 30.6.2022. Saatavissa <https://padasjoki.fi/fi/Matkailu>

Päijät-Hämeen liitto. 2022.

Syke. 2021. Arvokkaat maisema-alueet. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa <https://syke.maps.arcgis.com/apps/PublicInformation/index.html?appid=0b4eba01b3a440d89bed0218bca3ea7b>

Sysmä. 2022. Sysmä etusivu. Viitattu 30.6.2022. Saatavissa <https://www.sysma.fi/>

Tammela. 2022. Kulttuuri- ja matkailupalvelut. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.tammela.fi/kulttuuri-vapaa-aika-ja-liikunta/kulttuuri-ja-matkailupalvelut>

Tommola, P. 2021. Luontokohteiden kulttuuriperinnöstä lisää sisältöä ja vetovoimaa matkailupalveluihin. LAB Focus. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa <https://blogit.lab.fi/labfocus/luontokohteiden-kulttuuriperinnosta-lisaa-sisaltoja-ja-vetovoimaa-matkailupalveluihin/>

Visit Finland. 2021. Yhteistyön askeleet kulttuuritoimijalle - mukaan matkailuun. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa <https://www.businessfinland.fi/492776/globalassets/finnish-customers/02-build-your-network/visit-finland/julkaisut/yhteistyon-askeleet-matkailuun-kulttuuritoimijalle-2021.pdf#msdyntrid=KJJ-J6S1Lh9s80Jxg45CscjdVh-2Ej1wRsmP5kaQlh8>

Visit Forssa Region. 2022. Käyntikohteet - Humppila. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.visitforssaregion.fi/matkailu/kayntikohteet/ypaja/>

Visit Forssa Region. 2022. Luontokohteet. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa <https://www.visitforssaregion.fi/matkailu/luonto/>

Visit Forssa Region. 2022. Käyntikohteet - Ypöjä. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa <https://www.visitforssaregion.fi/matkailu/kayntikohteet/ypaja/>

Visit Hartola. 2022. Löydä palvelumme. Viitattu 30.6.2022. Saatavissa <https://visithartola.fi/>

Visit Heinola. 2022. Visit Heinola. Viitattu 30.6.2022. Saatavissa <https://www.visitheinola.fi/>

Visit Häme. 2022. Hausjärvi. Viitattu 3.8.2022. Saatavissa
<https://visithame.fi/hausjarvi/>

Visit Häme. 2022. Hämeenlinna. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa
<https://visithame.fi/hameenlinna/>

Visit Lahti. 2022. Matkailukartta. Viitattu 28.6.2022. Saatavissa
<https://visitlahti.fi/matkailukartta/>

Visit Lahti. 2022. Salpausselkä Geopark. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa
<https://visitlahti.fi/etusivu/salpausselkageopark/>

Visit Orimattila. 2022. Visit Orimattila. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa
<https://www.visitorimattila.fi/fi-FI>

Visit Riihimäki. 2022. Loppi, Riihimäki ja Hausjärvi. Viitattu 1.8.2022. Saatavissa
<https://www.visitriihimaki.fi/>

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin